

Тетяна
Білоус

УДК 141

ДЖОН МЕЙНАРД КЕЙНС — ЕКОНОМІСТ І ФІЛОСОФ

«Загальна теорія зайнятості, відсотка та грошей»¹ видатного британського економіста Джона Мейнарда Кейнса (1883—1946) була опублікована 1936 року, і вже через три роки Британіка назвала її найвпливовішою книгою за всю історію економічної думки.

Під час світової фінансової кризи 2008 року та кілька років опісля Кейнс знову стає центральною фігурою публічних економічних дебатів. Небезпека нової Великої депресії спонукає шукати рецепти уникнення економічного колапсу в ідеях та рекомендаціях економіста, які виказали свою ефективність у схожій ситуації більш ніж півсторіччя тому. На кілька років Кейнс практично перетворився на економічну медіа-ікону, а академічні дебати 2008 — 2009 років минають під гаслом «назад до Кейнса». На сторінках всіх впливових видань світу, приміром, на шпальтах «The New York Times», «The Financial Times», «Le Monde», «The Economist», якщо згадати лише кілька, зустрічаємо численну кількість статей, присвячених як його економічним рекомендаціям, його теоретичним ідеям, так і їх критиці,

¹ Посилання на праці Кейнса загальноприйнято, якщо не оговорено окремо, робити на «Зібрання творів Джона Мейнарда Кейнса» (*Collected Writings of John Maynard Keynes*) [Keynes, 1971—1989], яке містить 30 томів, включно з бібліографією та індексом, яке було опубліковано у Кембриджі на замовлення Королівської економічної спільноти у 1971—1989 роках. Цитування здійснюють у вигляді *JKM, CW, vol. no, page reference.*

яка стала ще переконливішим показником приголомшливого інтересу до Кейнса.

2011 року британське видання «The Economist» запросило п'ятдесят впливових економістів сучасності визначити найвизначнішого економіста останнього десятиріччя. Перше місце віддали тодішньому голові ради керуючих Федеральної резервної системи Бену Бернанке, одному з найбільш відомих дослідників Великої депресії, друге місце посів Джон Мейнард Кейнс. Через 65 років після того, як Кейнс пішов з життя, його ідеї продовжують справляти вплив не тільки в економічних академічних колах, а й у реальній економічній політиці — це без перебільшення дивовижний факт для економіки. Дивовижним цей факт є не лише тому, що Кейнс є одним із найвизначніших економістів, ім'я якого стоїть поряд з такими іменами в історії економічної думки, як А. Сміт, А. Маршал, М. Фридман, Ф. Гаєк тощо, проте інтерес до його ідей упродовж тривалого часу залишався на периферії економічних досліджень та дискусій. Справляє враження сучасний інтерес до Кейнса ще й тому, що економіка за своєю природою є наукою «про те, що не повторюється», а методи та способи її теоретизування з часів Кейнса помітно змінилися: економічна наука за останні сімдесят років стала архітектурно складною, аналітично потужною і суспільно поважною дисципліною. Певно, теперішній інтерес до Кейнса можна пояснити ще тим, що він був надзвичайно різноманітною та вражаюче талановитою особистістю у багатьох сенсах. Р. Скідельскі, знаний біограф Кейнса, якось написав, що, враховуючи всі інші інтереси Кейнса, він радше був «найбільш блискавичним не-економістом, який коли-небудь присвячував себе справі економіки» [Skidelsky, 2009: p. 55].

Ця стаття є передмовою до публікації українського перекладу останнього розділу праці «Загальна теорія зайнятості, відсотка та грошей» в цьому числі часопису «Філософська думка» і становить стислу інтелектуальну біографію великого економіста та філософа. Я спробую пояснити, в чому потужність економічних ідей Кейнса та чому ознайомлення з Кейнсом-філософом наповнює його економічні рецепти глибшим сенсом.

Джон Майнард Кейнс. Першою і дотепер офіційною біографією Кейнса-економіста є «Життя Джона Мейнарда Кейнса» Роя Гарольда, друга та колеги Кейнса² [Harrold, 1951]. Образ Кейнса, яким його бачив Р. Гарольд більш ніж сорок років, буде панівним в економічних колах. Повною новою біографією Кейнса стала праця одного з головних редакторів його повного зі-

² Р. Гарольд був також знаний економіст, приміром, він є автором моделі економічного зростання — моделі Гарольда–Домара кейнсіанської традиції. Хоча Р. Гарольд мав доступ до всіх праць Кейнса, з багатьох причин (особистого та етичного характеру) він описав життя Кейнса досить вибірково, переважно в контексті дискусій навколо «Загальної теорії» в економічних колах того часу, з наголосом на Кейнсі — ідейному наставнику нової генерації економістів.

брання творів «Мейнард Кейнс: біографія економіста» [Moggridge, 1992]. Проте ще з 1983 року починає друкувати свої дослідження біографії Кейнса британський політекономіст Роберт Скідельські. Його тритомова біографія Кейнса [Skidelsky, 1983; 1992; 2001] надає нам масштабну панораму життя майстра та відсилає нас до «нового» Кейнса — блискучого інтелектуала та філософа, державного діяча та бізнесмена, рівно як і різноманітну та складну особистість.

Кейнс був не лише відомим академічним економістом, із «Загальної теорії» якого ведуть відлік історія макроекономіки та новий напрямок в економічній науці — кейнсіанство. Крім того, що Кейнс викладав у Кембриджі, у Королівському коледжі, він був успішним інвестором³, членом рад правління багатьох фінансових компаній, працював у Британському Департаменті у справах Індії, у Міністерстві фінансів, після Другої світової війни брав участь у розробці та створенні Бреттон-Вудської грошової системи. Крім академічної діяльності, займав державними справами та бізнесом, він вів інтенсивне інтелектуальне та публічне життя. Був знаним меценатом та колекціонером книжок та картин. Приміром, він заснував і підтримував фінансово Театр мистецтв у Кембриджі, один із найкращих театрів Англії на той час. У своїй автобіографії Бертран Расел говорить про Кейнса: «Розум Кейнса був найгострішим та найяснішим з усіх, що я коли-небудь зустрічав» [Russell, 1967: p. 61].

За своїми політичними поглядами Кейнс — відвертий ліберал, часом навіть з лівацькими ухилом, про що свідчить дуже часто цитований на той час його вислів: «Якщоgrimне революція, я буду на боці просвіченої буржуазії». Що зовсім не дивно, бо походить він з відомої своїми давніми ліберальними традиціями аристократичної родини. Його батько, теж відомий економіст, професор логіки та економіки — Джон Невіл Кейнс⁴ зробив успішну академічну кар'єру в Кембриджі, а мати — Флоренс Ада Кейнс стала першою жінкою — мером Кембриджа. Кейнс навчався в елітній школі в Ітоні, потім вступив до Кембриджа, Королівського коледжу, де спочатку вивчав математику, логіку та філософію, а потім захопився економікою. У Кембриджі він одразу потрапляє до клубу Кембриджських Апостолів — дискусійного гуртка, до якого увіходили лише обрані студенти Кембриджа. Членами його, приміром, були Альфред Вайтгед, Бертран Расел та Джордж Мур⁵. Зазвичай

³ Слід сказати, що були і катастрофи у його інвестиційній діяльності. Так, 1929 року він не зміг передбачити обвал ринку та практично втратив усі свої заощадження на падінні курсу акцій.

⁴ Праця Джона Невіла Кейнса «Предмет і метод політичної економії» (1981) і досі є однією з найбільш важливих праць з класичних текстів по філософії економічної науки, в якій він вводить в економічну науку фундаментальний для неї розподіл на *позитивну* та *нормативну* економічну науку.

⁵ Дж.Н. Кейнс намагався залучити до цієї спільноти Л. Вітгенштайна, який, хоча час від часу відвідував зібрання, приєднатись відмовився.

учасники клубу зберігали з ним зв'язок і після завершення навчання у Кембриджі⁶. Членів клубу генерації Кейнса об'єднувала зачарованість етичними поглядами Джорджа Мура. У своєму есеї «Мої ранні переконання» (1938) Кейнс писав про вплив на нього ідей праці Дж. Мура «Принципи етики»: «Це і досі моя таємна релігія» [ЖМК, СWХ: р. 435]. Під впливом Мура сформувались не тільки етичні погляди Кейнса, а і його інтерпретація ймовірності, яка була розвинена ним у його докторській дисертації, в подальшому була трансформована під впливом критики відомого англійського логіка Ф. Рамсея та надрукована 1921 року під назвою «Трактат про ймовірність». 1922 року Б. Расел пише рецензію на цю працю та називає її «поза сумнівом найбільш важливою книгою з імовірності, яка з'явилась за довгі часи» [Russel, 1922: р. 152]. У «Трактаті» Кейнс презентує оригінальну на той час концепцію ймовірності, в якій ймовірність є логічним відношенням між гіпотезою та свідченням (*evidence*) і визначає рівень слідування наслідку з гіпотези⁷.

1919 року Кейнс публікує одну з найвідоміших своїх праць «Економічні наслідки миру» [ЖМК, СW II: *The Economic Consequences of the Peace*], яку цінують як не менш важливішу, ніж «Загальна теорія». В ній Кейнс виклав головні мотиви своєї незгоди з політикою Паризької мирної конференції 1919 року⁸ та пояснив, у чому полягає небезпека проекту її Мирного договору для економічного майбутнього Європи. Кейнс назвав цей «мирний» до-

⁶ Багато хто з гуртка Апостолів надалі належатимуть до групи «Блумзбері» — елітного кола англійських інтелектуалів, письменників та митців, створеного у 1905—1906 роках, яке славилось своїми ексцентричними поглядами та непростими особистими та творчими стосунками, з частими прямими порушеннями прийнятих норм поведінки. Успіх Кейнса як економіста не можна відділити від майстерного стилю його письма. Кейнс безумовно був незвичайно обдарованою людиною, проте не слід забувати і про його оточення — Вірджинію Вулф, Літона Стрейчі, Едварда Моргана, дружба з якими не могла не позначитись і на його власному стилі.

⁷ Б. Расел писав, що ця праця Кейнса стала «цінним посібником» з питань природи ймовірності та індукції, коли він працював над «Проблемами філософії» (1912). Проте в праці «Людське знання» (1948) він більш критично ставиться до ідей «Трактату про ймовірність» Кейнса. Розпочату Кейнсом традицію інтерпретації ймовірності розвинули далі логічний позитивіст Рудольф Карнап у праці «Логічні основи ймовірності» (1950), американський філософ та логік Ричард Джефрі в творі «Теорія ймовірності» (1961). Відома критика К. Попером в «Логіці наукового відкриття» (1934) позитивістської версії теорії підтвердження спрямована саме на ідеї філософів, які слідом за Кейнсом інтерпретують проблему підтвердження в термінах імовірності. Проте ціла низка відомих теоретиків, які займалися питанням інтерпретації ймовірності, зокрема такі впливові логіки та математики, як Г. фон Вригт, Дж. Нікод тощо, вказують на важливе значення праці Кейнса для розробки їхніх власних концепцій. Так і сьогодні для всіх, хто працює в цій сфері дослідження, книга Кейнса залишається класичною працею, про що свідчить регулярність посилань на неї в сучасних текстах.

⁸ Кейнс брав участь у конференції як офіційний представник Британського міністерства фінансів, в якому він служив під час війни. Кейнс залишив конференцію завчасно на знак протесту проти її політики.

говір «карфагенським миром», який порушує рівність та інтегративність європейської економічної системи. Кейнс також зміг углядіти ту майбутню небезпеку, яку приховували в собі сильно асиметричні умови миру для Німеччини. На жаль, Кейнс був тоді маловідомим економістом, до думок його не стали прислуховуватись під час підписання мирної угоди. Проте його праця «Економічні наслідки миру» стала бестселером по обидва боки Атлантичного океану та забезпечила Кейнсові крім широкого визнання ще й фінансову незалежність.

Зі спогадів Кейнса «Мої ранні переконання» [JMK, CW, X, My Early Beliefs] ми знаємо, що він ніколи не втрачав зв'язків з філософським колом Кембриджа. Так, приміром, 1931 року Кейнс пише рецензію на працю Ф. Рамсея «Основи математики та інші логічні есе», постійно спілкується з Л. Вітгенштайном, якому він також посприяв отримати позицію професора у Кембриджі. Крім його філософських інтерпретацій недостовірності (*uncertainty*) та поведінки за умов недостовірності, які широко подано у «Загальній теорії» та які, як буде розгорнуто нижче, визначили загалом фундаментальну новизну його економічної концепції, дуже важливими є праці Кейнса з методології науки, зокрема його відома дискусія з проф. Я. Тинбергеном, яка увійшла в історію економічної думки як «дискусія про метод», початком якої стала опублікована як стаття в «Economic Journal» рецензія на працю Яна Тинбергена⁹ «Метод та його застосування в інвестиційній діяльності (Статистичне тестування теорії бізнес циклів)»¹⁰ [Keynes, 1939]. Подальше листування з проф. Я. Тинбергеном [JMK, CW, XXIX: p. 288–294] та Р. Гарольдом [JMK, CW, XIV: p. 295–301] вважають класикою методології економіки, зокрема працями, які визначили методологічні принципи економетрики.

У дев'ятому томі зібрання праць Кейнса під назвою «Есеї з переконань» [JMK, CW, IX: Essays in persuasion] зібрано його статті з політичної філософії, його публічні виступи та міркування з приводу важливих історичних та політичних подій періодом з 1919 по 1940 рік. Філософським обґрунтуванням лібералізму Кейнса як соціальної-політичної позиції стали його слова, якими він завершує есей «Лібералізм та лейборизм» (1926): «Політичною проблемою людства залишиться вміння поєднати три речі: економічну ефективність, соціальну справедливість та свободу підприємництва. Перша вимагає критичності, обережності та технічної майстерності. Друга — прагматичної незацікавленості та духу ентузіазму з повагою до звичайної людини. Третя — толерантності, широти поглядів, вміння оцінити переваги різноманітності та незалежності, які понад усе та перш за все надають можливість без перешкод бути особливим та натхненим. З другою [проблемою] найкраще розпо-

⁹ Ян Тинберген — голландський економіст, лауреат Нобелівської премії з економіки 1969 року.

¹⁰ Tinbergen J.A. Method and its Application to Investment Activity. (Statistical Testing of Business-Cycle Theories). — Geneva: League of Nations, 1939.

рядиться велика партія пролетаріату. Проте перша та третя вимагають рис партії, яка через свої традиції та давні вподобання стала притулком для економічного індивідуалізму та суспільних свобод» [ЖМК, СШ, ІХ: 311].

Кейнс був пошлюблений з дягілевською балериною Лідією Лопуховою¹¹. Одразу після одруження 1925 року подружжя відвідує Радянський Союз. По поверненні Кейнс пише гостру статтю «Побіжний погляд на Росію» [ЖМК, СШ, ІХ], де ленінізм та комунізм він визначає як своєрідну релігію. Існує багато спекуляцій і щодо особистості Лопухової (декто вважає, що вона була радянською шпигункою), і щодо кількості візитів Кейнса в Радянській Союз. Існують навіть гадки, що у нього були таємні зустрічі зі Сталіним, де вони обмінювались економічними ідеями. Хоч би як воно було, а тема повної ліквідації безробіття є ключовою темою всіх економічних праць Кейнса.

У пізніх свої працях соціально-політичного характеру Кейнс розвиває свої ранні погляди з етики та епістемології, багато займається історією та філософією науки. Його улюбленим персонажем стає Ісаак Ньютон, якого він називав «останнім із магів, а не першим раціоналістом» [ЖМК, СШ, Х, Newton, the Man: p. 363–364].

Кейнс народився за часів респектабельної вікторіанської доби, його дитинство та молоді роки минали тоді, коли Англія була політично стабільною та економічно квітучою країною. Не можна сказати, що час від закінчення вікторіанської доби (1901) до початку Першої світової війни був уже таким собі безхмарним: бурська війна та соціалістичний рух робітників, приміром, нагадують про початок флуктуації існуючої політичної та економічної системи. Проте у всій гостроті криза системи станеться далі. Перша світова війна та повоєнні мирні перемовини, економічний хаос повоєнної Європи та політична нестабільність в світі, зокрема революції в Росії та Німеччині, з економічними наслідками, як-от гіперінфляція в Німеччині 1920-х років, більшовицька індустріалізація Росії на початку 1930-х. І далі — обвал фондового ринку у Нью-Йорку 1929 року, світова фінансова криза, що почалась 1930 року та призвела до Великої депресії, найбільшої за всю історію капіталізму економічної катастрофи. Всі ці події вочевидь ставили під знак запитання легітимність капіталістичного устрою. Чому так сталось? Як врятувати існуючу систему і як уникнути у подальшому подібних потрясінь? Це центральні питання, на які намагається дати відповідь Кейнс у своїх трьох найбільш відомих працях з монетарної економіки — «Трактат про грошову реформу» (1923), «Трактат про гроші» (1930) та «Загальна теорія зайнятості, відсотка та грошей» (1936).

Кейнс як економіст-теоретик. «Нова економіка» — так позначили ідеї Кейнса у 1940-х роках. Класична доктрина вільного ринку та невтручання була загальноприйнятою теоретичною позицією та основою проведення

¹¹ Утім, шлюб не був його остаточним вибором. Кейнс все життя зберігав зв'язок з Дунканом Грантом, шотландським художником, якого зустрів у молоді роки.

економічної політики, доки не сталася Велика депресія. Драматизм безпрецедентної економічної кризи 1930-х років виявився в тому, що довгострокове та високого рівня безробіття стало реальністю, фактом, який не можна було ні пояснити, ні спрогнозувати з позицій класичної економічної теорії. Чому можливі такі довгострокові періоди безробіття та чому їх не можна пояснити лише тільки політикою невтручання в діяльність ринку? Це ті питання, на які Кейнс дає відповідь у своїй головній праці «Загальна теорія зайнятості, відсотка та грошей».

Згідно з класичною економічною теорією, загально визнаним на той час, коли Кейнс публікує «Загальну теорію», було уявлення про те, що економіка є саморегульованою системою, яка самостійно розвивається, ефективні ринки без втручання держави здатні забезпечити повну зайнятість та максимальну вигоду для суспільства загалом. «Невидима рука» А. Сміта — це той ринковий механізм, який тільки і є єдиним справжнім регулятором економіки. Тому прихильники класичної економіки наполягали на мінімальному втручанні держави та на збалансованому бюджеті. Отже, класична економіка передбачала можливість досягнення повної зайнятості цілком за рахунок внутрішніх ринкових механізмів та сповідувала політику вільної конкуренції та державного невтручання. Роль держави обмежена лише сферами, де вона може бути корисною, наприклад, у сфері права, державної чи екологічної безпеки тощо. Тимчасове безробіття не є соціальною проблемою, а довгострокове не є можливим, тому в класичній традиції зусилля економістів спрямовані на дослідження мікроекономічних питань та аналізу механізмів довгострокового економічного зростання.

Все це не є так, сказав Кейнс: економіка не є саморегульованою, нею потрібно керувати для того, щоб подолати та упередити її незбалансованість та забезпечити можливість досягнення повної зайнятості. Не існує, як це припускали прихильники класичного способу економічного мислення, автоматичного взаємозв'язку між ставкою кредитного відсотка, цінами та заробітною платою. Кейнс запропонував нові способи стимуляції постійного економічного зростання, досягнення високого рівня зайнятості населення та низької інфляції. Кейнс показав, як уряд, якщо він кредитоспроможний, може позичати та витратити гроші і таким чином сприяти зменшенню безробіття, а в ідеалі — й повної його ліквідації.

Якщо коротко визначити головну тему «Загальної теорії», то це дослідження того, чому та як монетарна система загалом та норма відсотка зокрема є відповідальними за те, що загальний показник зайнятості не досягає бажаного та (що важливіше!) можливого рівня — рівня повної зайнятості. «Загальна теорія» починається главною на одну сторінку, на якій Кейнс заявляє: «Я наведу докази того, що постулати класичної теорії застосовні не до загального, а лише до особливого випадку, позаяк економічна ситуація, яку вона розглядає, є лише граничним випадком можливих станів рівноваги» [ЖМК, СШ, VII: р. 3]. Тут же він вказує на другу причину для відмови від

класичної теорії, а саме на «нереалістичність» теорії: моделі теорії не описують економічного суспільства, в якому ми живемо.

Загалом Кейнс згоден з класичною економічною традицією в тому, що ринок прагне до рівноваги, а економічна система загалом прямує до стабілізації і рівноважного стану. З чим не згоден Кейнс, так це з тим, що один лише цей ринковий механізм може призвести до ситуації повної зайнятості, як вважали класичні економісти. Чи настане рівновага, визначають *очікування*, що їх мають гравці на ринку, а не потужність виробництва та рівень обсягу виробництва. Тому в практичній площині має значення лише розуміння того, що існують різні можливі сценарії рівноваги, жоден з яких не є більш «природним», ніж інший. Те, що вільний ринок має тенденцію до рівноваги, — це лише один із можливих станів. Понад те, жоден із можливих станів не є більш природним, ніж інший. Чому так? Тому, що не існує єдиної природної раціональної поведінки людини на ринку: держава, підприємець, інвестор, спекулянт, споживач демонструють різні типи *очікувань* і, як наслідок, різні типи поведінки на ринку, які можуть бути кардинально неузгоджені між собою. Наслідками такої неузгодженості стають драматичні соціальні катастрофи — довгострокове безробіття та величезна нерівність у розподілі добробуту.

Поміж усіх головних постулатів, на яких побудовано класичну економічну теорію, найбільш вразливим Кейнс вважає закон Сея. Закон Сея, названий на честь французького економіста Ж.-Б. Сея (1767–1832), коротко формулюють так: «Пропозиція завжди створює попит»¹². Унаслідок віри в закон Сея та віри в гнучкість співвідношення «ціна — заробітна плата» класична економіка розглядає стан повної зайнятості як нормальний стан економіки, незважаючи на реальний факт повторюваного безробіття, яке вона тлумачить як тимчасове, девіантне явище. Класичні моделі пояснювали безробіття, яким супроводжуються стани рецесії бізнес-циклів, змінами у споживчих преференціях або зовнішніми впливами (приміром, природними катаклізмами, війнами тощо). Через те, що економіка зазвичай потребує часу для пристосування, короткострокові стани безробіття можливі. Проте

¹² Засадом для цього закону є інтуїтивне уявлення про те, що у процесі виробництва товарів підприємства також зацікавлені у забезпеченні доходів, які гарантуватимуть можливість продажу всіх товарів. Іншими словами, будь-який продукт підприємства пропонують для продажу з метою отримати за нього кошти, які, в свою чергу, будуть витрачені на інші товари, тому збільшення сукупної пропозиції веде до збільшення сукупного попиту на рівну величину. Значення закону полягає в тому, що пропозиція та попит завжди врівноважують одне одного та кризи перевиробництва у вільній ринковій економіці згідно з цим законом неможливі. І, як наслідок, класична економічна теорія, приймаючи цей закон (разом з гнучкою ставкою відсотка), також переконує нас у тому, що ніщо не заважає економіці доходити до стану повної зайнятості. Високий рівень сукупного попиту веде лише до інфляції. Співвідношення ж виробництва та зайнятості не змінюється.

в класичних моделях передбачалось, що двох чинників у ринковій економіці достатньо для забезпечення повної зайнятості: коригування ставки відсотка та динамічної взаємодії «ціна — заробітна плата».

Кейнс показав, що закон Сея помилково обертає каузальне відношення між попитом та пропозицією. Не пропозиція визначає попит, а навпаки — підприємства визначають обсяг продукції виробництва виходячи з *очікуваного* попиту. Сукупні витрати, тобто кількість, яку планують витратити споживачі та інвестори, визначає, скільки виробники можуть продати продукції, тому визначає й обсяг її виробництва. Якщо цей закон не працює, тоді не працює й припущення класичної економіки про те, що одних тільки ринкових механізмів регуляції ставки відсотка та механізму гнучкості відношення «ціна — заробітна плата» достатньо для забезпечення повної зайнятості. Кейнс показав, що класична модель, згідно з якою збільшення заощаджень сприяє розширенню інвестицій, оскільки збільшує активи позичальних установ, що веде до зниження відсоткової ставки, є не зовсім правильною. Точніше, ставка відсотка не є головною мотивацією для збережень та інвестицій. Крім ставки відсотка, яка насправді лише незначним чином впливає на рівень заощаджень, бажання вкладати гроші у виробництво визначають *очікувані* прибутки. В результаті, коли збільшуються збереження, не обов'язково збільшуються інвестиції, тому зменшення витрат або, по-іншому, збільшення заощаджень можуть вести до ситуації, коли економіка знаходиться в стані рівноваги, проте незайнятість існує. Через те, що ринок не є прозорим, багато які ринки є монополістичними, сильно сконцентрованими або олігополістичними. Класичне припущення про другий регулятивний ринковий механізм, а саме механізм динамічної взаємодії ціни та заробітної плати, також не відповідає дійсності. Таким чином, ринкова економіка не може забезпечити повну зайнятість та запобігти інфляції. Виконати ці завдання може і повинен уряд, регулюючи рівень сукупного попиту. Уряд може зробити це двома способами. По-перше, шляхом правильної фіскальної політики можна маніпулювати державними витратами та податками. По-друге, можна використати монетарні інструменти — політику розподілу коштів для стимуляції економічної діяльності.

Отже, Кейнс не тільки критикує класичну економічну науку за те, що вона є мало придатною для регулювання реального економічного життя. Він розбив низку інструментів та заходів у галузі фінансів та кредитно-грошового регулювання, нібито ефективних для стабілізації економіки та стимуляції економічного зростання. Кейнс розглядав класичну економіку як окремий випадок своєї економічної теорії та вважав, що він зробив для економіки щось подібне до того, що А. Айнштайн зробив для фізики¹³.

¹³ Британський економіст Артур Пігу, прихильник класичної економіки, у своїй рецензії-огляді «Загальної теорії» написав: «Айнштайн насправді зробив для фізики те, що, як пан Кейнс вважає, він зробив для економіки» [Pigou, 1936]. Артура Пігу, який належав

Економістів-класиків він назвав «геометрами-евклідианцями, що живуть у неевклідовому світі». З публікації праці Кейнса «Загальна теорія зайнятості, відсотка та грошей» в економічній науці починається так звана «кейнсіанська революція» та формується нова економічна традиція — кейнсіанство.

Так уже сталося, що практично одразу, завдячуючи послідовникам Кейнса, молодим економістам того часу, які, слід відзначити, доклали чимало зусиль для прояснення ідей Кейнса, термін *макроекономіка* починають вживати для того, щоб відділити аналіз економіки як цілого від *мікроекономіки*, яка займається аналізом індивідуальних господарств, фірм та навіть промисловості. І хоча макроекономічні теми досліджували вже в австрійській економічній школі, зокрема Людвіг фон Мізес у праці «Теорія грошей та кредиту» (1912), прийнято вважати, що макроекономіка в її сучасному вигляді народжується з публікації «Загальної теорії» Кейнса. Термін *макроекономіка* стає незабаром синонімом для кейнсіанської економіки, і аж до 1970-х років, коли ідеї Кейнса як кейнсіанство втратили на певний час свій вплив, кейнсіанство і є макроекономікою.

Не одразу рекомендації Кейнса були взяті на озброєння та застосовані у послідовному та систематичному вигляді. Приміром, значно знизити рівень безробіття у рідній Кейнсу Великобританії вдалося лише 1940 року, коли були мобілізовані всі сили у підготовці до війни. Проте сучасні аналітики відзначають, що заходи політичних лідерів того часу, зокрема Франкліна Рузвельта та Герберта Гувера, коли були успішними, були здебільшого наслідками ідей Кейнса, хоча часто й не експлікованих, а всі їхні напівзаходи та помилки були наслідком того, що рекомендації Кейнса не були реалізовані в повному обсязі та послідовно. Лише у 1940-х роках рекомендації Кейнса щодо монетарної та податкової політики у боротьбі з економічними спадами (та їхнім безпосереднім наслідком — безробіттям) набувають дедалі більшого визнання, а в економічній науці виникає так звана нова «кейнсіанська ортодоксія». Зокрема, кейнсіанські ініціативи успішно використали для того, щоб фінансувати Другу світову війну і при тому не допустити масштабної інфляції. У повоєнний період, який позначився реконструкцією та індустріалізацією країн світу, ідеї Кейнса стають популярними в усьому світі. Економічна політика на їхньому ґрунті призвела до знищення безробіття, стрімкого економічного зростання, масштабного збільшення доходів та забезпечення соціальних гарантій для всіх прошарків населення. За ініціативи Кейнса завдання забезпечення повної зайнятості стало одним із пріоритетних для більшості країн, а в деяких його включили в законодавство, наприклад, у США 1946 року було ухвалено «Закон про зайнятість». На ґрунті його ідей було створено надійну статистику національних доходів, яка при-

до Кембриджської економічної школи та був учнем і послідовником Альфреда Маршала, вважають засновником економіки добробуту. У праці «Економічна теорія добробуту» (1920) він вперше розробив розгорнуту концепцію економіки добробуту.

мусила національні уряди до відповідальності та дала засоби контролю над ними для новоствореного «уряду» — Організації Об'єднаних Націй.

Отже, макроекономічні ідеї Кейнса виказали загалом свою ефективність, про що свідчить той факт, що більшості країн вдалося підтримувати зайнятість практично на рівні повної, а також той факт, що повоєнний період був дуже успішним в економіці, його навіть називають «золотим часом» економіки. Проте з 1970-х років починається стагнація світової економіки. Крім того, критика ідей Кейнса та кейнсіанської доктрини новими володарями думок в економічній науці (М. Фридманом, Ф. фон Гаєком, Р. Лукасом тощо) веде до втрати позицій кейнсіанців та, як наслідок, до відмови більшості країн будувати свою економічну політику на засадах кейнсіанської доктрини. Дійсно, з позицій кейнсіанства не можна було ні пояснити причини стагнації, ні подолати її. Іншими словами, якщо кейнсіанці не могли пояснити, що відбувається в економіці, то прихильники класичної традиції Ф. фон Гаєк у праці «Капітал та свобода» (1962) та М. Фридман у праці «Конструювання свободи» (1960) заявили, що вони знають, як розв'язати новопосталі проблеми. Цю зміну поглядів в економіці назвали «неокласичною революцією» та формуванням нової стратегії економіки та політики — неоліберальної традиції. З ранніх 1980-х років і аж до світової фінансової кризи 2008—2009 років практично існує нормативний консенсус поміж економістами про те, що методи Кейнса, зокрема фіскальне стимулювання економіки, не є ефективним під час рецесії. Натомість вільний ринок та обмеження впливу держави на економіку, економічна конкуренція та індивідуалізм підприємця, індивідуальні свободи тощо стають підґрунтям для визначення економічної політики в розвинених країнах, яку найчастіше асоціюють з іменами Рональда Рейгана та Маргарет Тетчер.

Кейнс як економіст-філософ. Упродовж певного часу дослідження, присвячені Кейнсу як філософу, обмежували раннім періодом його творчості, пов'язаним з його тісними стосунками з Дж. Муром, Б. Раселом, Л. Вітгенштайном та Ф. Рамсеєм. Економісти взагалі схилились радше до того, щоб розглядати ранній етап наукової кар'єри Кейнса як «романтичний» період, який минув, щойно він зайнявся економікою: Кейнс почав своє життя як філософ, а закінчив як впливовий «монетарний економіст», експерт та консультант з міжнародних фінансів, а також успішний інвестор. Проте сьогодні більшість дослідників доходять згоди, що засадовою для його теоретичних економічних праць завжди була філософська та особливо етична перспектива, яка загалом і визначила унікальність та новизну його економічної теорії. Філософські питання, які стали визначними для його економічних ідей, — це моральні питання, зокрема критика утилітаризму та сучасного йому «необмеженого» ринкового капіталізму, а також епістемологічні питання про природу раціональності, про недостовірність (*uncertainty*) та ймовірнісність.

В економічній методології є традиція протиставляти два типи теоретизування: стратегію побудови економічної теорії в стилі А. Маршала та в стилі Л. Вальраса, яку запропонував М. Фридман [Friedman, 1953]. А. Маршал бачив економічну теорію «не як набір конкретних істин, а як техніку пошуку конкретних істин, подібно до, скажімо, теорії механіки» [Marshall, 1885: p. 159]. У філософії науки таку методологію часто називають методологією побудови «блокової» теорії, протиставляючи таку стратегію методології побудови загальної абстрактної теорії. Репрезентантом останньої є Л. Вальрас, французький економіст, один із лідерів маржиналістської революції в економічній науці кінця XIX сторіччя. Економічна наука з кінця 1940-х років пішла шляхом Вальраса, в термінах М. Фридмана — пошуку «фотографічної» картини економічної дійсності. Методологія ж Кейнса була методологією Маршала, проте в подальшому інтерпретатори його «Загальної теорії»¹⁴ зробили все можливе, щоб презентувати ідеї Кейнса у вигляді стрункої, загальної та всеохопної теорії. Коли у 1960-х роках в економічній науці почалась уже згадувана вище «монетаристська контрреволюція» (М. Фридман та Чиказька школа), складність узгодження¹⁵ між кейнсіанством та неокласичною моделлю індивідуальної поведінки призвела до відмови від ідей кейнсіанської макроекономіки у 1970-х роках.

Проте у Кейнса є своє тлумачення споживчої поведінки окремого індивіда, і воно, як з'ясувалось останнім часом, є ближчим до того, як розуміють її в сучасній поведінковій економіці¹⁶. Так, 2009 року нобелівські лауреати з економіки Джозеф Акерлоф та Роберт Шилер у праці «*Spiritus Animalis*: як людська поведінка керує економікою та чому це важливо для глобального капіталізму» [Akerlof, Shiller, 2009], в назві якої вони прямо відсилають нас до Кейнса, показують, як останні результати у поведінковій економіці мають бути залучені до аналізу макроекономічних процесів. Йдеться про одне з найважливіших понять в аналізі Кейнсом споживчої поведінки, а саме — «тваринний дух» (*animal spirits*), на підставі якого Кейнс надає свою відому

¹⁴ Адаптацію ідей Кейнса до класичної парадигми розпочали одразу після виходу «Загальної теорії» такі відомі економісти, як Джон Гікс та Пол Самуельсон, які в традиції прийнятої тоді теорії рівноваги почали проект забезпечення мікроекономічними підставами макроекономіки Кейнса. Це «налаштування» теорії Кейнса стало початком так званого «неокласичного синтезу» та вагомою складовою «формалістичної революції» в економіці 1940—1960-х років в економічній науці. Але це «налаштування» відбувалось у термінах загальної економічної теорії, тому деякі «блоки» з вчення Кейнса зникли з магістральної лінії економічної науки.

¹⁵ На додаток до неможливості (та частково саме через цю неузгодженість) пояснити причини стагнації, про що було сказано вище.

¹⁶ Дослідницька програма в сучасній економічній науці, яка демонструє, що стандартний раціональний вибір є лише одним з випадків теорії ухвалення рішень. Поведінкова економіка вивчає вплив психологічних (когнітивних та емоційних) та соціальних чинників на процеси ухвалення рішень, і як наслідок, на ринкові зміни. Фундатор поведінкової економіки Річард Талер отримав Нобелівську премію з економіки 2017 року.

картину капіталістичного економічного устрою. «Тваринний дух» або «життєва сила» у Кейнса – це емоційна складова розумового настрою, деякий психологічний настрій, який спонукає людину радше діяти, ніж утримуватися від дії.

Для того, щоб зрозуміти, як працює економіка, потрібно зрозуміти поведінку окремих економічних агентів. Іншими словами, макроекономічні феномени, які ми можемо спостерігати, є результатом індивідуальних рішень та дій, тому задовільний макроекономічний аналіз вимагає аналізу індивідуальної поведінки. Це і є вимога забезпечення макроекономіки мікроекономічними підставами (*foundations*). Магістральна традиція сучасної економіки передбачає вимогу того, що макроекономічний аналіз має бути узгодженим з фундаментальними характеристиками неокласичної економіки. Йдеться про те, що класична економічна традиція імпліцитно, як потім і неокласична економіка вже експліцитно, припускає, що ринок є прозорим, гравці на ринку мають повне знання про ситуацію на ринку, а вибір, який здійснює економічний агент, є вибором, який здійснив би ідеально раціональний суб'єкт. Ризики підлягають повному кількісному підрахунку, оскільки агент має знання про всі майбутні події. Це вочевидь є відвертою ідеалізацією¹⁷, проте корисною для моделювання складних реальних економічних процесів. Згідно з класичною та неокласичною традицією, споживання моделюють, виходячи з припущення про те, що агент максимізує свою вигоду впродовж усього свого життя. Попит на гроші тоді формується як оптимальний портфель активів, з урахуванням трансакційних витрат та очікувань майбутнього. Класична економіка, іншими словами, практично ототожнює раціональну поведінку з мікроекономічним фундаментом економіки. Економіка як ціле функціонує подібно до того, як поводить себе індивідуальний агент — репрезентативний раціональний агент. Отже, макроекономічна теорія отримує надійне мікроекономічне підґрунтя. Крім того, уявлення про ідентичність економічної поведінки вело до того, що економісти аналізували поведінку (вибір, ухвалення рішення) в складному світі, в світі невизначеності так, немовби економічні агенти насправді мали повноту знань про обставини та могли вірогідно передбачити всі можливі шляхи розвитку подій. Для неокласичної економіки принципово важливо відділяти раціональну економічну поведінку від психології та етики у побудові економічних моделей. Найбільш виразно в економічній традиції цю позицію

¹⁷ Приміром, раціональність розуміють суто формально як максимізацію власної вигоди. Раціональні максимізатори увіходять у взаємовигідні економічні відносини, а природа ринку є такою, що врешті-решт настає рівновага, яка є перевагою для всіх гравців «невидима рука» А. Сміта. Без такого припущення про раціональність, принаймні, як *тенденцію*, економіка взагалі не могла статись як окрема суспільна наука. Певно, часта «нерациональність» реальних економічних агентів ніколи ні для кого не була секретом. Проте економісти розуміють таку «нерациональність» як тимчасове, нерівноважне явище.

висловив Ліон Робінс у своїй класичній праці з основ економічної науки «Есей про природу та значення економічної науки»: «Не існує економічних цілей. Існують лише економічні та не економічні способи досягнення цілей» [Robbins, 1946: p. 145].

Саме за таку нереалістичність Кейнс і назвав економістів класичної традиції «геометрами-евклідианцями, що живуть у неевклідовому світі». Кейнс, по-перше, відмовився від усталеної стратегії моделювання економіки, відомої як стратегія побудови «ідеальних типів», не відмовившись від стратегії моделювання загалом. Пояснення макроекономічних явищ можна здійснити, виходячи з розуміння поведінки індивідів, яке є принципово відмінним від класичної традиції. У поясненні економічної поведінки Кейнс звертається до соціальної психології і вже 1923 року формулює свою першу теорію *очікувань* (*expectations*). Кейнс також вперше вертикалізує економіку: економіка живе в часі, тому слід зважати на те, як люди обраховують свої економічні преференції не лише на теперішній момент, а в перспективі часу. Економічну поведінку гравців ринку визначають *очікування* на майбутнє на підставі того, що з ними відбувалось у минулому, тобто згідно з довірою (*confidence*) чи впевненістю, яка сформувалась у минулому. «Недостовірність», або «невизначеність» (*uncertainty*) є операційним поняттям у Кейнса: багато які драми економічної реальності можна пояснити, якщо зважити на те, що людям притаманно відчувати невпевненість у майбутньому. Так, приміром, можна пояснити, чому люди схильні тримати кошти у ліквідних активах, чому інколи люди схильні лише заощаджувати прибутки, як у ситуації, коли їх турбує майбутнє і вони приховують гроші на так званий «чорний» день. Невпевненість пояснює, приміром, чому часом інвестиції зменшуються, чому економіка часом «хворіє», а впевненість або довіра (*confidence*) пояснює, чому економічне життя «оживає» та економіка виходить на шлях зростання. Проте існують і складніші ситуації, коли люди діють згідно з «тваринним духом»¹⁸, або «життєвою силою»: «є особливість людської природи, яка полягає в тому, що помітна кількість наших конструктивних дій (*positive activities*) залежить радше від спонтанного оптимізму, ніж від математично прорахованих очікувань, навіть з моральними, гедоністичними чи то економічними мотиваціями. Ймовірно, більшість

¹⁸ «Animal spirits» — поняття, яке сходить ще до античної традиції, Кейнс запозичує з психології. Можливо, через загальну антипсихологічну настанову економічної науки, воно на довгий час практично з неї зникає. Понад те, лише завдячуючи тому, що Дж. Акерлоф та Р. Шилер, вже вельми поважні на час публікації їхньої згаданої вище праці економісти, змогли надати місце психологічним чинникам у визначенні економічних об'єктивів, поняття «тваринного духу» для економістів перестало бути асоціацією із спекулятивною критикою капіталістичного устрою, приміром, як воно було в марксистській традиції. Хоча варто зазначити, що сам К. Маркс у першому томі «Капіталу», у главі «Кооперація» вживає термін *animal spirits* майже в тому, що і Кейнс сенсі, однак, певна річ, надає йому інше функціональне значення.

наших рішень сприяти позитиву, на реальні наслідки якого можна чекати лише за великий час, можна пояснити як результат дії тваринного духу — спонтанної потреби у дії на противагу бездіяльності, а не як результат середньозваженого показника прибутку, обрахованого у статистичних ймовірностях» [ЖМК, CW VI: p. 161].

Кейнс надав більш реалістичний опис та пояснення поведінки економічних агентів, ніж класична теорія, показавши, що економічний агент робить вибір у ситуації безумовної недостовірності (*irreducible uncertainty*), тому логіка вибору є логікою вибору в ситуації невизначеності (недостовірності). Саме «недостовірністю» можна пояснити розходження між моделями класичної економічної теорії та реальними економічними процесами. Класична традиція тлумачить необмежені ринкові відносини як стабільну систему. Кейнс же бачив капіталістичний ринок потенційно нестабільним, таким, що вимагає регулювання певними засобами. А економічну поведінку тлумачив як дуже далеку від тієї, що репрезентована стандартною моделлю раціональності. Так, проблема вибору (морального чи економічного) за умов непевності щодо майбутнього, якою він переймається ще з років навчання у Кембриджі¹⁹ та яка звернула його до дослідження природи ймовірності, визначила його бачення економічної реальності в «Загальній теорії зайнятості, відсотка та грошей».

На завершення я б хотіла привернути увагу до однієї важливої особливості спадщини Кейнса. Не тільки сам Кейнс був багатогранною особистістю, з найширшим колом інтелектуальних інтересів, неймовірною ідейною та практичною плідною блискавичною особистістю. Життя його ідей є не менш різноманітним: не існує єдиного Кейнса, існують різні інтерпретації та переінтерпретації Кейнса. З плином часу змінюється не тільки ставлення до ідей Кейнса — від моди на Кейнса до забуття, від забуття до нового «культу» Кейнса. Змінюється також прочитання праць Кейнса. Певно, що це нормальний процес, оскільки змінюється нова глобальна економіка, змінюються політичні та економічні умови та обставини, дедалі більш ускладнюються економічні правила гри, виникають нові досконаліші методи економічного дослідження та аналізу тощо. Я залишу осторонь давню традицію в політекономії дискутувати щодо меж втручання держави у ринкові стосунки. Інтерес до Кейнса під час фінансової кризи 2008 року та після кризи був викликаний радше інтересом до його стратегій боротьби з кризами. Тож сучасні економісти не шукають у Кейнса рецептів зростання економіки. А ліберальна економічна традиція перемогла остаточно, щодо цього немає жодних сумнівів. Сучасні економічні експерти та аналітики

¹⁹ Мораль «Принципів етики» Дж. Мура полягає в тому, щоб задатись питанням, як ухвалювати моральні рішення, коли у нас немає достовірного знання про наслідки наших дій у майбутньому. Під впливом Мура Кейнс також відмовляється від утилітаризму, який був етичною основою класичної економіки.

радше шукають можливості уникати економічних катастроф, тому варто поглянути на Кейнса як теоретика у ширшому історичному контексті. По-над те, сам діапазон тлумачень Кейнса свідчить ще про одну важливу рису його творчості — широкий спектр його ідей. Крім магістральної лінії, так званого стандартного корпусу ідей, які стали основою кейнсіанської макроекономіки, всі праці Кейнса, навіть «Загальна теорія», містять значний масив різноманітних і цікавих міркувань, як з економічного, так і з політичного, етичного та філософського дискурсу. Для широкого кола Кейнс залишається одним із провідних економістів ХХ сторіччя, який намагався відкрити закони, які керують діяльністю економічної капіталістичної системи, а також автором ефективної економічної стратегії подолання безробіття, досягнення стабільного економічного зростання та боротьби з фінансовими кризами. Проте Кейнс був ще й філософом, який запропонував моральну критику капіталістичної системи, а сам його підхід до економіки є безперечно підходом морального філософа. Кейнс писав про свого вчителя А.Маршала: «Великий економіст має володіти рідкісним поєднанням обдарувань. Він має бути на високому рівні у багатьох різних сферах і має поєднувати таланти, які не часто зустрічаються разом. Він має бути певною мірою математиком, істориком, державним діячем та філософом. Він має мислити символами і добре володіти словом. Він має бачити окреме там, де говорять про загальне, та долучатись однаково як до абстрактного, так і до конкретного з легкістю однієї думки. Він має розуміти сьогодення в світлі минулого заради майбутнього. Ніщо з людської природи та інституцій суспільства не повинно уникати його уваги. Він має бути водночас цілеспрямованим та незацікавленим, відстороненим та непідкупним як справжній митець, але при цьому твердо стояти на ногах і мислити як політичний діяч» [ЖМК, СW, X, р. 173–174]. Вочевидь, ці слова якнайкраще характеризують те, яким саме економістом був і сам Кейнс.

«Загальна теорія» є досить складною книгою, велика частина якої є суто технічною і потребує відповідної підготовки для читання. Крім того, рекомендації Кейнса з фіскальної політики мають адресатом досить вузьке коло професійних економістів. Проте в останньому розділі Кейнс виходить за межі академічної економіки та пропонує свої філософсько-політичні міркування стосовно того, як найкращим чином організувати наше суспільство, та продовжує свою вже розпочату у праці «Економічні наслідки миру» критику необмеженого капіталізму з моральної перспективи. Цей розділ є, можливо, найбільш відомим з усіх праць Кейнса, його, як сьогодні модно казати, практично «розібрали на цитати», до нього знову і знову повертаються. Американський економіст Пол Кругман, Нобелівський лауреат, один із найбільш впливових учених сучасності, відомий знавець Кейнса у своїй колонці, яку він упродовж тривалого часу веде на шпальтах «New York Times», написав про значення цього розділу так: «розділ, який безперечно вартий нового прочитання у світлі сучасних дискусій» [Krugman, 2014].

ДЖЕРЕЛА / REFERENCES

- Aero, G., Sheller, R. (2009). *Animal Spirits: How Human Psychology Drives the Economy, and Why It Matters for Global Capitalism*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Bateman, B. (2010). *The return to Keynes*. Harvard: Harvard University Press.
- Backhouse, R., Bateman, B. (2011) *Capitalist Revolutionary: John Maynard Keynes*. S.I.: Harvard University Press.
- Harrold, R. (1951). *The life of John Maynard Keynes*. London: Macmillan.
- Davidson, P. (2007). *John Maynard Keynes*. Great Thinkers in Economics Series. Basingstoke, England: Palgrave Macmillan.
- Friedman, M. (1953). *Essays in Positive Economics*. Chicago: University of Chicago Press.
- Marshall, A (1925). The Present Position of Economics. In: *Memorials of Alfred Marshall*, ed. by A.C. Pigou. London: Macmillan.
- Keynes, J.M. (1971–1989). *The Collected Writings of John Maynard Keynes* (cited as JMK with volume number), managing editors Sir Austin Robinson and Donald Moggridge. 30 vols. London: Macmillan.
- Keynes, J.M. (1939). Professor Tinbergen's Method. In: *The Economic Journal*, vol. 49, № 195, p. 558–570.
- Krugman, P. (2014). *The Euthanasia of the Rentier*. January 22. Retrieved from: <https://krugman.blogs.nytimes.com/2014/01/22/the-euthanasia-of-the-rentier/>.
- Moggridge, D.E. (1992). *Maynard Keynes. An economist's biography*. London, New York: Routledge.
- O'Donnell (1989). *Keynes: Philosophy, Economics and Politics: The Philosophical Foundations of Keynes's Thought and their Influence on his Economics and Politics*. New York: Palgrave Macmillan.
- Pigou, A.C. (1936). Mr. J.M. Keynes' General Theory of Employment, Interest and Money. In: *Economica*, vol.3 (10), p. 115–132.
- Robbins, L. (1935). *An Essay on the Nature and Significance of Economic Science*. London: Macmillan & Co.
- Russel, B. (1922). Review: *A Treatise on Probability*. By John Maynard Keynes. In: *Mathematical Gazette. Mathematical Association*, vol.32 (300). p. 152 – 159.
- Russell, B. (1967). *The Autobiography of Bertrand Russell 1872–1914*, vol. 1. S.I.: Allen & Unwin.
- Skidelsky, R (2009). *Keynes: The Return of the Master*. London: Allen Lane.
- Skidelsky, R. (1983). *John Maynard Keynes*. New York: Palgrave Macmillan, vol. 1.
- Skidelsky, R. (1992). *John Maynard Keynes*. New York: Palgrave Macmillan, vol. 2.
- Skidelsky, R. (2001). *John Maynard Keynes*. New York: Palgrave Macmillan, vol. 3.

Одержано / Received 14.03.2018

Тетяна Білоус

ДЖОН МЕЙНАРД КЕЙНС – ЕКОНОМІСТ ТА ФІЛОСОФ

Стаття становить передмову до публікації українського перекладу останньої глави праці “Загальна теорія зайнятості, відсотка та грошей” великого британського економіста Джона Мейнарда Кейнса. Автор описує головні економічні ідеї одного з найбільш впливових економістів ХХ століття, теоретика, який шукав фундаментальні закони, що керують капіталістичною економікою, творця нової економічної політики. Поряд із тим Кейнс був також філософом. У статті розглянуто, як філософські інтереси Кейнса вплинули на його економічні дослідження.

Ключові слова: Джон Мейнард Кейнс, економічна теорія, недостовірність та очікування, ймовірність, моральна філософія, методологія.

Tetiana Bilous

JOHN MAYNARD KEYNES AS ECONOMIST AND PHILOSOPHER

The article is a preface to the publication of the Ukrainian translation of the last chapter of the work “The General Theory of Employment, Interest and Money” by the great British economist John Maynard Keynes. The author describes the main economic ideas of one of the most influential economists of the 20th century — a theorist who sought the fundamental laws governing the capitalist economy and the designer of economic policies. Moreover, Keynes was also a philosopher. The article deals with how Keynes’s work in philosophy influenced his work in economics.

Keywords: John Maynard Keynes, macroeconomics, economic theory, uncertainty and expectations, probability, moral philosophy; methodology.

Білоус, Тетяна — кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та методології науки Київського національного університету ім. Тараса Шевченка.

Bilous, Tetiana — candidate of sciences in philosophy, associated professor of Department of Philosophy, Taras Shevchenko National University of Kyiv.
